

УДК 342.9:004

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v108.2025.6>*Л. В. Зінич*

ORCID: 0000-0002-2562-1036

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Вступ. Цифрове середовище в умовах сьогодення стає невід'ємною частиною життя людини і держави, оскільки суспільство все більше покладається на цифрові технології для управління підприємницької діяльності та соціальної взаємодії. Підтвердження цьому є те, що в українському законодавстві сформувалися багаторівнева правова основа, що регулює ті або інші аспекти цифрового середовища: вона включає закони [1], [2], стратегічні документи [3], [4], [5] (концепції, стратегії) та підзаконні акти. Однак, незважаючи на значні законодавчі зусилля формування і розуміння адміністративно-правового регулювання цифрового середовища є одним з найважливіших завдань. Сучасні умови вимагають аналізу існуючих та розробки нових підходів для врахування специфіки цифрового середовища.

Метою статті є всебічний аналіз та обґрунтування концептуальних підходів до визначення цифрового середовища як самостійного об'єкта адміністративно-правового регулювання. Реалізація цієї мети дослідження створить умови для формування правової моделі регулювання та захисту прав у цифровому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика цифрового середовища не є новою юридичній літературі, цьому питанню постійно приділяється увага. Останніми роками дослідження цифрового середовища присвячували увагу такі науковці І. Безклубий, Т. І. Білоус-Осінь, Т. П. Єгорова-Луценко, Н. Ю. Кантор, Н. П. Капітаненко, Le Thi Bich Thuу, Р. Майданик, Г. В. Подзігун, Л. Л. Тарасенко, О.С. Яворська.

Однак певні аспекти правової природи цифрового середовища дослідження недостатньо. Зважаючи на недослідженість цієї теми спробуємо виявити та проаналізувати концепції розуміння цифрового середовища. З практичної точки зору ця проблема нагальна, позаяк згаданий термін дедалі частіше зустрічається у законодавстві і значна частина адміністративних послуг надається через веб-ресурси віртуальний простір стає місцем реалізації прав.

Виклад основного матеріалу. Одним з найважливіших питань у контексті даного дослідження є визначення самого поняття «цифрове середовище». У теоретичному аспекті така категорія як «цифрове середовище» є досить поширеною і сьогодні вживається різними галузями знань це зокрема і педагогікою (цифрове середовище педагога) і економічною наукою (цифрова економіка) і юридичною наукою (цифрова трансформація цифрові речі).

З огляду на міжгалузевий характер категорії цифрове середовище виникає потреба як найглибшого аналітичного осмислення та узагальнення з метою визначення її як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Вбачається що з'ясу-

вання історичних аспектів становлення категорії цифрове середовище дозволяє глибше зрозуміти правову природу цього поняття. Причиною виникнення цифрового середовища як суспільного феномену є комплекс соціальних технологічних та правових змін. Починаючи з 1990-х років закріплюються близькі еквіваленти до поняття «цифрового середовища», такі як «кіберпростір» та «інформаційне суспільство». Розвиток і закріплення цих термінів у законодавстві зумовило те, що в науці адміністративного права вже тривалий час простежується ряд концепцій про вплив інформаційних технологій на предмет адміністративного права [6].

Дослідження цього феномену ще розпочали такі вчені адміністративісти як В.Б. Авер'янов Ю.П. Битяк Р.В. Галунько та інші. Сьогодні наукові розвідки в цьому напрямку не припиняються і досліджуються питання цифровізації адміністративних послуг [7], перехід публічного адміністрування в сфері технологій [8]. Цілком обґрунтований підхід, адже цифрове середовище створює у сучасних умовах нову правову реальність яка потребує перегляду традиційних уявлень і підходів.

Аналіз низки нормативно-правових актів свідчить про визнання державою публічної значущості цифрової сфери. Закони України «Про інформацію» [9] та «Про доступ до публічної інформації» [10] гарантують інформаційні права. Ідеї що стосуються інформаційних прав активно розвивається в даний час. Основна увага при цьому акцентується на можливості їх реалізації в цифровому середовищі. Такий підхід характеризується тим що у держави виникає обов'язок забезпечити функціонування цифрового середовища як публічного простору. Ці твердження обґрунтовуються положеннями Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [11], де визначено кіберпростір як середовище (віртуальний простір), який надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин утворення в результаті функціонування суспільних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних. Із закріпленого визначення розуміється кіберпростір як засіб для публічних комунікацій. Крім того, ще інші закони України відображають Цей підхід, наприклад Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [1], «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [12], «Про електронні комунікації» [13] свідчить про перенесення значної частини послуг адміністративно-правового характеру у цифрову площину. Створення електронних реєстрів платформ та систем перетворює цифрову сферу на загальнодоступний публічний майданчик, де виникають змінюються і припиняються адміністративно-правові відносини. Поступово цифрове середовище замінює традиційні публічні простори. Це дозволяє стверджувати про існування концепції цифрового середовища як нового «публічного простору».

Надалі більшої актуальності набуває питання закріплення цифрових прав громадян як самостійної правової категорії. Цифрові права становлять собою сукупність прав і свобод особи реалізація та захист яких забезпечується із застосуванням цифрових технологій. Концепція цифрових прав громадян передбачає інтеграцію конституційних, цивільних та адміністративно-правових принципів у єдину систему правового регулювання. Зокрема з положень Цивільного кодексу впли-

ває, що є цифрові речі та майнові права на цифрові речі. Як стверджує Роман Майданник «цифрова річ є безтілесним (нематеріальним) об'єктом цивільних прав, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі, має майнову цінність і перебуває у цивільному обороті» [14, с.54].

Автор також не дає перелік критеріїв, яким має відповідати цифрова річ. Тож у цивільному праві досить активно проявляється концепція цифрових прав.

Зазначені концепції відображають різні аспекти цифрового середовища і потребують врахування при визначенні цифрового середовища як об'єкта адміністративно-правового регулювання.

У теорії адміністративного права більшість науковців вважає що регулювання здійснюється за допомогою адміністративно-правового механізму [15].

Вибачається, що в майбутньому твердо закріпиться концепція «держава як цифровий адміністратор», що відображатиме нову роль держави у процесі цифрової трансформації. Сьогодні ця концепція тільки набуває поширення. Вона виходить за рамки електронної демократії чи електронного урядування і є глибинною інституційною реформою, що вимагає зміни законодавства та повної довіри до цифрових інструментів держави.

В Україні чи не один законодавчий акт який визначає поняття цифрове середовище – це закон України «Про цифровий контент і цифрові послуги» [2], відповідно до якого «цифрове середовище – апаратне програмне забезпечення та будь-яке можливе підключення, що використовується з метою отримання доступу до цифрового контенту та або цифрової послуги та забезпечує можливість їх використання споживачем».

Досліджуючи правничу семантику терміну «цифрове середовище», Ігор Безклубий підкреслює що «цифрове середовище – це соціально-технологічний простір, сформований комунікативно та інтегративно сумісними цифровими елементами, які функціонують завдяки джерелам енергії. Ці елементи надають можливість суб'єкту реалізовувати свої права в різноманітних сферах його життя» [16, с.14].

Запропоноване дослідником тлумачення не прив'язане до конкретних галузей чи аспектів правового регулювання, а має універсальний характер.

Розглядаючи цифровий простір як «арену» реалізації прав інтелектуальної власності, Л.Л. Тарасенко окреслює що «цифрове середовище – це більш широке поняття ніж всесвітня мережа Інтернет. Воно охоплює не тільки веб-ресурси (веб-сторінки та їхні елементи), але й електронні файли та документи, включно з оцифрованими об'єктами інтелектуальної власності, що функціонують на відповідних електронних пристроях, які не передбачали електронного документообігу (комп'ютери ноутбуки планшети та інші види так званих «гаджетів»)» [17, с. 272].

Варто погодитися з позицією автора, оскільки у цифровому середовищі переважають саме об'єкти інтелектуальної власності.

Для визначення цифрового середовища як об'єкти адміністративно-правового регулювання важливо встановити основні характеристики цифрового середовища. Наведені вище концепції цифрового середовища не є абстрактними вони є прямими наслідками його особливих характеристик, що дозволяють не лише оста-

точно ідентифікувати цифрове середовище як об'єкт адміністративно-правового регулювання, але й зрозуміти які властивості взяті за основу при формулюванні концепцій.

Тож, першою характеристикою цифрового середовища є швидкість та динамічність розвитку, що визначає держава повинна мати досить гнучкий адміністративний механізм, який дозволяє швидко реагувати на нові виклики. Динамічність цифрового середовища зумовлює його непостійність і викликає необхідність розробки механізмів ідентифікації, регулювання та притягнення до відповідальності порушників.

Варто виділити таку характеристику як багатосуб'єктність, від адміністративного законодавства вимагається встановлення обов'язкових стандартів для всіх учасників правовідносин (особливо для цифрових платформ та інтернет-провайдерів) та створення ефективних адміністративно-правових механізмів контролю за дотриманням прав споживачів і користувачів.

У науковій літературі зазначається, що «закон має чітко визначити роль провайдерів інтернет-послуг як найважливіших у розповсюдженні об'єктів, що порушують авторські права, в цифровому середовищі. Цей суб'єкт має нести відповідальність (цивільну, адміністративну та можливо навіть кримінальну) перед державними органами та власниками прав, а також має бути зобов'язаним до координації в обробці запитів власників прав для запобігання зберіганню та передачі об'єктів, що охороняються авторськими правами, у цифровому середовищі без їх дозволу» [18, с. 236].

Цифрове середовище в сучасних умовах є вразливим до різних системних ризиків. Вибачається, що обґрунтованим буде розробка адміністративно-правових актів у сфері кібербезпеки, встановлення державних стандартів захисту об'єктів критичної інфраструктури та надання контрольних повноважень державним органам.

Можна виділити інші характеристики цифрового середовища, погляди дослідників залежать від того які риси і особливості цифрового середовища розглядаються як першочергові.

Н.П. Капітаненко у процесі встановлення адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності дійшов висновку що «адміністративно-правове регулювання є одним із видів галузевого правового регулювання заснованим на дії адміністративного права і комплексу адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється впорядкування суспільних відносин» [19, с. 15].

На основі зазначеного можна сформулювати власне визначення поняття «цифрового середовища» як об'єкта адміністративно-правового регулювання «Цифрове середовище – це соціально-технологічний простір, утворений взаємопов'язаними цифровими пристроями, програмними засобами, мережевими комунікаціями та цифровим вмістом, у якому виникають, змінюють та припиняються суспільні відносини, що становлять предмет адміністративно-правового регулювання, зокрема у сфері надання публічних послуг, захисту прав громадян, кібербезпеки та функціонування цифрових платформ, – і який виступає як новий публічний простір, що потребує специфічного правового регулювання з боку держави».

Висновки. Цифрове середовище сьогодні є складним, багатовимірним соціально-технологічним простором, у якому інтенсивно формуються, розвиваються та припиняються адміністративно-правові відносини. З огляду на швидкий поступ цифровізації та поширенням електронних публічних послуг, постає гостра потреба в чіткому визначенні цифрового середовища як самостійного об'єкта адміністративно-правового регулювання.

Аналіз наукових підходів та нормативно-правової бази свідчить про те, що цифрове середовище виходить за межі простої сукупності інформаційних технологій або інтернет-ресурсів. Воно набуває статусу нового «публічного простору», де реалізуються конституційні, цивільні та адміністративні права громадян, а також відбувається взаємодія з органами публічної влади. Це вимагає від держави не лише забезпечення технічної інфраструктури, але й вибудовувати гнучкий, відповідний та дієвий адміністративно-правовий механізм регулювання.

Серед головних характеристик цифрового середовища, що впливають на специфіку його правового регулювання, слід виділити його динамічність, багатосуб'єктність, уразливість до системних ризиків та транскордонний характер. Ці особливості визначають необхідність розробки нових правових інститутів, зокрема концепції «цифрових прав» громадян, а також уточнення ролі провайдерів, платформ та державних органів у забезпеченні безпеки, прозорості та захисту прав у цифровому просторі.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання цифрового середовища має ґрунтуватися на міждисциплінарному підході, враховувати його соціально-технологічну природу та забезпечувати баланс між інноваційним розвитком, захистом прав особи та публічними інтересами держави. Це, у свою чергу, стане основою для формування сучасної правової моделі цифрової держави, в якій держава виступає не лише упорядником, але й надійним цифровим адміністратором.

Література

1. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
2. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 р. № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text>
3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
4. Стратегія розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 р. № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text>
5. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80#Text>
6. Білоус-Осін Тетяна Ігорівна. Цифровий концепт трансформації публічного адміністрування у сфері наукової діяльності. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. м. Одеса, 17 червня 2022 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 25–28. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/a4b4e8b5-eb65-42ac-9c6f-0a603a7278be>
7. Сторова-Луценко Тетяна Петрівна. Цифровізація у сфері надання адміністративних послуг. *Цифрова трансформація України 2020: виклики та реалії*: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України

- № 1 за матеріалами круглого столу, 18 вересня 2020 р. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 53–62. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18515>
8. Подзігун Галина Володимирівна. Публічне адміністрування у сфері цифрової трансформації : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя. 2021. 26 с. URL: https://phd.znu.edu.ua/page/aref/07_2021/podzihun_avtoreferat.pdf
9. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
10. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
11. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України від 05.10.2017 року № 2163-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
12. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>
13. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-IX#Text>
14. Роман Майданик. Цифрова річ як майно та її оборотоздатність. *Цивілістична платформа* № 1(4). 2025. С. 19–59. URL: <http://clp.org.ua>
15. Кантор Н.Ю. Механізм адміністративно-правового регулювання та його складові елементи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2024. Випуск 84 ч. 3. С. 125–129.
16. Грох Безклубий. Правова семантика поняття «цифрове середовище». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 1 (27). 2024. С. 9–16.
17. Тарасенко Л.Л. Цифрове середовище як місце здійснення прав інтелектуальної власності. *Україна в умовах реформування правової системи : сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. м. Тернопіль, 21–22 квіт. 2017р.. Тернопіль : Економічна думка, 2017. С. 272–275. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/9efabc2b-458f-478f-902d-3885dba43ba3>
18. Le Thi Bich Thuy. Protection of copyright in the digital environment in Viet Nam. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/colloquium_papers_e/2020/chapter_14_2020_e.pdf
19. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: стан, проблеми, перспективи: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 412 с.

Анотація

Зінич Л. В. Концептуальні підходи до визначення цифрового середовища як об'єкта адміністративно-правового захисту. – Стаття.

Стаття присвячена аналізу концептуальних підходів до визначення цифрового середовища як самостійного об'єкта адміністративно-правового регулювання. У контексті прискореної цифрової трансформації суспільства та держави, коли значна частина адміністративних послуг, публічних комунікацій та реалізації прав громадян відбувається у віртуальному просторі, постає гостра потреба у чіткому правовому визначенні самої природи цифрового середовища.

Автор звертається до міждисциплінарної сутності поняття, аналізує його еволюцію – від кіберпростору та інформаційного суспільства до сучасного розуміння як соціально-технологічного простору. На основі аналізу нормативно-правової бази (зокрема Законів України «Про цифровий контент і цифрові послуги», «Про електронну ідентифікацію», «Про кібербезпеку» тощо) та наукових підходів (праць Л. Тарасенко, І. Безклубого, Р. Майданика та ін.) обґрунтовується концепція цифрового середовища як нового «публічного простору», у якому виникають, розвиваються та припиняються адміністративно-правові відносини.

Особливу увагу приділено характеристикам цього середовища – його динамічності, багатосуб'єктності, уразливості до системних ризиків, що вимагає від держави розробки гнучких, адекватних та дієвих механізмів регулювання. Також розглядається ідея «цифрових прав» громадян як окремої правової категорії та концепція «держави як цифрового адміністратора».

На підставі проаналізованих характеристик та наукових поглядів автором сформовано авторське визначення цифрового середовища як об'єкта адміністративно-правового захисту.

У підсумку обґрунтовується необхідність формування єдиної адміністративно-правової моделі, яка забезпечуватиме баланс між інноваційним розвитком, захистом прав особи та публічними інтересами. Результати дослідження сприяють подальшій розробці теоретико-методологічних засад адміністративного права у цифрову добу.

Ключові слова: цифрове середовище, адміністративно-правове регулювання, кіберпростір, цифрові права, публічний простір, цифрова трансформація.

Summary

Zinych L. V. Conceptual approaches to defining the digital environment as an object of administrative-legal protection. – Article.

This article is devoted to the analysis of conceptual approaches to defining the digital environment as an independent object of administrative-legal regulation. In the context of accelerated digital transformation of society and the state, where a significant portion of administrative services, public communications, and the realization of citizens' rights occur in virtual space, there arises a sharp need for a clear legal definition of the very nature of the digital environment.

The author turns to the interdisciplinary essence of the concept, analyzes its evolution—from cyberspace and the information society to the current understanding as a socio-technological space. Based on an analysis of the normative-legal base (in particular, the Laws of Ukraine «On Digital Content and Digital Services», «On Electronic Identification», «On Cybersecurity», etc.) and scientific approaches (works by L. Tarasenko, I. Bezubiy, R. Maidanyk, and others), the concept of the digital environment as a new «public space», in which administrative-legal relations arise, develop, and cease, is substantiated.

Special attention is paid to the characteristics of this environment—its dynamism, multi-subjectivity, vulnerability to systemic risks, which requires the state to develop flexible, adequate, and effective regulatory mechanisms. The idea of «digital rights» of citizens as a separate legal category and the concept of the «state as a digital administrator» are also considered.

In conclusion, the necessity of forming a unified administrative-legal model that will ensure a balance between innovative development, the protection of individual rights, and public interests is substantiated. The results of the research contribute to the further development of theoretical-methodological foundations of administrative law in the digital age.

Key words: digital environment, administrative-legal regulation, cyberspace, digital rights, public space, digital transformation.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025